

ISSN: 3030-377X

SCIENCE SHINE ILM NURI

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL

XALQARO
ILMIY JURNAL

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Issue **XIII**

ABSTRACT

This international scientific journal is created for new scientific research.

Articles are accepted in the following areas:

- specific and technical directions
- social directions
- directions of philology
- pedagogic directions
- directions of discovery and invention
- natural science majors

Save Earth

May 10
2024

zenodo

I@I WORLD
of JOURNALS

<http://science-shine.uz>

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
SCIENCE SHINE

Issue XIII.

10. 05. 2024

**International
scientific journal
"SCIENCE SHINE"**

Bosh muharrir:
D. Z. Olimjonov

**Jurnal bir oyda bir marta
chop etiladi.**

Jurnal

O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti
Administratsiyasi
huzuridagi

Axborot va ommaviy
kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan 2023-
yil 16-fevralda

№063974 sonli
guvohnoma bilan davlat
ro'yxatidan o'tkazilgan

Maqola ko'chirilib
bosilganda, manba
ko'rsatilishi shart

Aloqa uchun:

Telefon: +99899 011 6303

E pochta:

scienceshine@mail.ru

Veb sayt:

<http://science-shine.uz/>

Tahrir kengashi:

Xurshid Jumanazarov Sirojiddinovich

O'zbekiston Fanlar akademiyasi Tarix instituti katta ilmiy xodimi, tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori.

Mamatov Obidxon Vaqqosovich

Namangan davlat universiteti "Milliy g'oya, ma'naviyat va huquq asoslari" kafedrasini mudiri, falsafa fanlari nomzodi

Masharipova Gularam Kamilovna

*Falsafa fanlari doktori, professor
Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti*

Qozoqov Tohirjon Qodiraliyevich

Impuls universiteti, tarix fanlari nomzodi, dotsent

Jo'rayeva Sobira Eshqurbonovna

O'zMU jurnalistika fakulteti, o'zbek adabiyotshunosligi kafedrasini katta o'qituvchisi, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Baymenova Kamshat Saparbayevna

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

Bazarov Otabek Odilovich

Qo'qon davlat pedagogika instituti, PhD

Azizov Olimjon Toxirovich

Toshkent kimyo texnologiya instituti GSKMT kafedrasini dotsenti

G'ulomova Nargiza Sa'dullayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori Navoiy VXTXQTMOHM Tillarni o'qitish metodikasi katta o'qituvchisi

Isroilov Ozodbek Saydullajon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi

Haydarova Umida Xojiakbar qizi

Farg'ona davlat universiteti Amaliy ingliz tili kafedrasini o'qituvchisi

Nozima Mamadjanova Adxamovna

Namangan davlat universiteti Ingliz tili fani o'qituvchisi, Pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD)

КУЗГИ БУҒДОЙНИ ОЗИҚЛАНТИРИШ ВА ҲОСИЛДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ

Махлиё Рахимова Акрамовна

Бухоро давлат университети ўқитувчиси

Дилшода Халилова Анвар қизи

Бухоро давлат университети талабаси

Аннотация. Ушбу мақолада кузги буғдойни минерал озиқлантириш, органик ўғитлардан фойдаланиш, минерал ўғитлар меъёри, минерал ўғитларини қўллаш усули ва муддатлари ҳақида батафсил баён қилинган. Кузги буғдой ҳосилдорлигини оширишда тупроқларда озиқ элементлар миқдори ва нисбатини ҳисобга олиш лозим бўлади.

Калит сўзлар. Суғориладиган тупроқ, серҳосил, нам сизими, тупроқ намлиги, кузги буғдойнинг навлари, бошоқлаши, минерал ўғитлар.

Annotation In this article, mineral nutrition of winter wheat, the use of organic fertilizers, the rate of mineral fertilizers, the method and timing of application of mineral fertilizers are described in detail. When increasing the yield of winter wheat, it is necessary to take into account the amount and ratio of nutrients in the soil.

Key words: Irrigated soil, fertility, moisture capacity, soil moisture, varieties of winter wheat, earing, mineral fertilizers.

Бугунги кунда мамлакатимиз аҳолисининг дон ва дон маҳсулотларига бўлган эҳтиёжини тўла қондириш, дон мустақиллигига эришиш ҳамда барқарорлигини таъминлаш борасида бир қатор чора-тадбирлар ишлаб чиқилмоқда. Республикаимизнинг тупроқ-иқлим шароитида маҳаллий шароитларда мос, серҳосил, дон сифати юқори, касаллик ва зараркунандаларга чидамли кузги буғдой навларини яратиш, уруғчилигини ривожлантириш, турли тупроқ-иқлим шароитида кузги буғдой навларидан юқори ва сифатли дон ҳосили олиш агротехнологиясини ишлаб чиқиш ҳамда ишлаб чиқаришга жорий этиш каби вазифалар белгиланган.

Халқаро статистик маълумотларда келтирилишича, ҳозирги кунда дунё мамлакатларида ишлаб чиқарилган жами буғдой маҳсулотлари 772 млн тоннани ташкил этади. Энг кўп буғдой етиштирувчи мамлакатлар 10 талиги рўйхатидан қуйидаги давлатлар ўрин олган: Хитой, Ҳиндистон, 8 100 китоб

тўплами Россия, АҚШ, Франция, Канада, Покистон, Украина, Австралия ва Германия. Ўзбекистонда сўнгги беш йилликда гектаридан 55 ц/га дан юқори дон ҳосили олиниб, ялпи ҳосил миқдори 6, 5-7, 8 млн тоннани ташкил этган. Кузги буғдой навларини етиштиришда жадал агротехнологияларнинг татбиқ этилиши, дон ҳосилдорлигини ошириш билан бир қаторда суғориладиган ерлардан самарали фойдаланиш, доннинг технологик сифат кўрсаткичларини ошириш энг долзарб вазифалардан ҳисобланади. Мамлакатимизнинг суғориладиган майдонларида етиштирилаётган буғдой навларини уларнинг биологик хусусиятларини инобатга олган ҳолда жойлаштириш, ерни ва уруғни экишга тайёрлаш, экиш усули, меъёри ва муддатлари, органик ва минерал ўғитлар билан озиклантириш, суғориш, бегона ўт, касаллик ва зараркунандаларга қарши курашиш, сув ва ер ресурсларидан самарали фойдаланишни таъминловчи инновацион технологияларни жорий этиш, шунингдек, кузги буғдой дон ҳосилдорлигини ошириш мақсадида навларни тўғри танлаш, сараланган юқори сифатли уруғларни экиш талаб этилади. Суғориладиган шароитда ҳар бир вилоятнинг ҳудудий жойлашуви ва минтақаларига кўра ўзига хос тупроқ ва иқлим шароитига эга. Шу билан бир қаторда, янги истиқболли навлар учун қўлланиладиган янги агротехнологик тадбирлар мажмуи шу жойнинг табиий шароитидан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқилиб, ғаллакорларга тавсия этилиши яқин келажакда ўзининг юқори самарасини беради

Органик ўғитлардан фойдаланиш. Буғдойдан юқори дон ҳосили етиштиришда минерал ўғитлар билан бир қаторда органик ўғитлар ҳам катта аҳамиятга эга. Тупроқ унумдорлигини оширишнинг энг муҳим воситаларидан бири, бу – алмашлаб экиш тизимида гўнг ва бошқа органик ўғитлардан самарали фойдаланиш ҳисобланади. Айниқса, деҳқончилик интенсив тарзда ривожланаётган бугунги кунда органик ўғитларга бўлган талаб ортиб бормоқда. Органик ўғитлар самарадорлиги уларни минерал ўғитлар билан биргаликда қўлланилганда сезиларли даражада ортади. Органик (маҳаллий) ўғитлар тупроқ унумдорлигини кўтариш билан бир қаторда, минерал ўғитлар самарадорлигини ҳам оширади. Мунтазам тарзда органик ўғитлардан фойдаланиш тупроқ ҳайдалма қатламини озуқа моддаларга бойитиш билан бир қаторда, унинг барча хусусиятларини яхшилайтиди. Озуқа балансининг камида 40% органик ўғитлар ҳисобига тўғри келиши лозим. Ғаллачиликда қўлланиладиган асосий органик ўғитларга: гўнг, торф, турли компостлар ва яшил ўғитлар киради. Органик ўғитлар кўпинча асосий ўғит сифатида шудгорлаш олдидан қўлланилади.

Минерал ўғитлар ичида энг кенг тарқалгани ва аҳамиятлилиси азотли ўғитлар ҳисобланади. Буғдойдан мўл ҳосил етиштиришда азотли ўғитлар муҳим роль ўйнайди. Чунки, азот ўсимликдаги оксил моддасининг асосий компоненти бўлиб, деярли барча бирикмаларнинг таркибига киради. Кузги буғдой ривожланишининг дастлабки босқичидан бошлаб, диярли барча босқичида азотга эҳтиёж сезади. Азотли ўғитлар ўсимликнинг ўсиш ва ривожланиш жараёнига ижобий таъсир этади, ўсимликни ташқи муҳитга иммунитетини оширади, маҳсулот сифатини яхшилайти. Айниқса, ўсимликда ҳосил элементлари шаклланаётган вақтда азотга бўлган эҳтиёжи юқори бўлади. Чунки, бўз тупроқларда чиринди миқдори нисбатан кам бўлиб, тупроқда азот етишмовчилиги кузатилади. Азотли ўғитлар самарадорлигини оширишнинг муҳим омилларидан бири, ўғитлар таркибидаги азотнинг миқдорини тўғри ҳисобга олишдир. Масалан, аммиакли селитра 47 1–китоб Буғдой етиштириш таркибида 34% нитрат ва аммиак шаклидаги соф азот мавжуд. Мочевина таркибида эса 46% аммиак шаклидаги соф азот бор. Ғаллачиликдаги муҳим вазибалардан бири, азотли ўғитлардан тўғри фойдаланиш, тупроқ унумдорлиги ва ўсимликнинг эҳтиёжига қараб вегетация давомида тўғри озиклантиришни ташкил этиш ҳисобланади. Минерал ўғитлар ва улар таркибидаги озуқа элементлари миқдори тўғрисидаги маълумотлар 7-жадвалда келтирилган.

7-жадвал

Минерал ўғитлар ва улардаги озуқа моддалари

Т/р	Минерал ўғитлар номи	Озуқа элементлари миқдори, %			Озуқа моддалари меъёрини тўла айлангириш коэффициентини, %
		N	P	K	
1.	Аммиакли селитра	34			2, 94
2.	Аммоний сульфат	20, 8			4, 88
3.	Карбамид	46			2, 17
4.	Аммиакли сув	25			
5	Суперфосфат (20%)		19-20		5

6	Суперфосфат (15%)		15		6, 67
7	Аммонийлашган суперфосфат	1, 5-2, 5	14-15		
8	Калий хлорид			62	1, 66
9	Калий тузи			40	2, 5
10	Калий сульфат			45	
11	Нитрофос	23, 5-24	14-17		
12	Нитрофоска	11	10	11	
13	Аммофос	9-12	42-50		2, 17

Кузги буғдой кузда, баҳорда ва бошоқлаш даврида азот билан етарли миқдорда таъминланиши ўсимликнинг яхши тупланишига, ўсиш-ривожланиш жараёнларининг мақбул кечишига ижобий таъсир кўрсатади. Азотли ўғитлар етарли қўлланилганда буғдойнинг бошоқлари йирик бўлиб, бошоқчалар ва донлар сони ортади, донлари тўлиқ бўлади. Шунингдек, 1000 дон дон вази, доннинг ялтироқлиги ортиб, донларнинг сифати юқори бўлади ва ундан сифатли ун олинади. Кузги ғалла экинларида йиллик азотли ўғитлар меъёри соф ҳолда гектарига 180-200 кг миқдорда белгиланганда, азотли ўғитларнинг 75-80 кг/га туплаш даврида, 75-80 кг/га найчалаш даврининг бошланишида, 30-40 кг/га ни бошоқлаш даврларида озиклантириш мақсадга мувофиқ. Бунда дастлабки озиклантириш ишларини механик таркиби энгил кумоқ тупроқларидан бошлаб, кейинги навбатда эса ўрта ва тоғолди минтақасига бериш мақсадга мувофиқ. Бунда кузда экиш олдидан ёки экиш билан бирга берилган фосфорли ўғитлар таркибидаги азот (25 кг) миқдори ҳисобга олиниши лозим.

Минерал ўғитлар меъёри. Кузги буғдойнинг яхши ўсиб ривожланиши ва юқори дон ҳосили етиштиришда ўсимликнинг мавсум давомида озика элементлар билан мунтазам равишда таъминланишига боғлиқ. Ўғитлар самарадорлиги ўсимликнинг барча озика элементларга бўлган эҳтиёжи тўлиқ қондирилишига, яъни ўғитлар биргаликда қўлланилишига қараб аниқланади.

Озиқлантириш илмий асосда ташкил этиш тупроқ унумдорлиги, нав хусусияти ва ўсимликнинг озиқага бўлган эҳтиёжига кўра белгиланади. Буғдойдан юқори дон ҳосили олиш учун минерал ўғитларни N 180-210, P 125-150, K 90-105 кг. га меъёردа қўллаш тавсия этилади.

Минерал ўғитларни қўллаш усули ва муддати. Кузги буғдой етиштиришда минерал ўғитлар меъёрини тўғри белгилаш билан бирга мақбул муддатда берилишини таъминлаш лозим. Ўғитларни қўллаш муддати дон сифатига сезиларли таъсир кўрсатишини таъкидлаш керак. Минерал ўғитлар шудгор остига, экиш олдидан ва вегетация даврида туплаш, найчалаш ва бошоқлашда берилади. Асосий ўғит сифатида ҳаракатчанлиги паст бўлган фосфорли ва калийли ўғитлар экиш олдидан берилса, вегетация даврида озиқлантиришда азотли ўғитлар қўлланилади.

Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, кузги буғдой озиқлантириш 3 босқичда амалга оширилиб, бунда озиқлантириш сони ва муддатига эътибор қаратилади. Эрта баҳорги озиқлантириш тупланишни жадаллаштиради ва кўпроқ маҳсулдор поялар шаклланади. Буғдойдан мўл ҳосил етиштириш учун 1 кв. м майдонда 450-600 дона бошоқ шакллантириш лозим. Эрта баҳорги озиқлантиришни ўз вақтида ва сифатли ўтказиш гектаридан 5-6 ц қўшимча дон ҳосили етиштириш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Агробанк АТБ муассислигида тайёрланган 100 китоб тўплами. Буғдой етиштириш 1-китоб. Агробанк АТБ 2021 йил.
2. Б. А. Сулаймонов, Б. С. Болтаев, Р. Ш. Тиллаев, Ш. Х. Абдуалимов Кузги буғдой ва ғўза етиштириш асослари
3. Атабаева Х. Н. , Худайкулов Ж. Б. “Ўсимликшунослик”. “Фан ва технологиялар” нашриёти, Тошкент: 2018.
4. Атабаева Х. Н. , Азизов Б. М. «Буғдой». Монография, Т. ТошДАУ, 2008, 10, 5 б. т.
5. Сулаймонов Б. А. , Хаитов А. А. , Худайкулов Ж. Б. , Анорбоев А. Р. ва бошқ. Ўзбекистонда донли экинлар етиштиришнинг инновацион технологиялари ва истикболлари. Фермерлар учун ўқув-услубий қўлланма. Тошкент: 2019, “Munis design group”, 3, 25 б. т. , 47-б.
6. Ўткир Раҳмат, Шоғуломов Р. ва бошқ. Мустақил юрт ғалласи. Тошкент “Ўзбекистон” 2003. 5, 66 б. т. 136 б.

TABLE OF CONTENTS

No	Article authors and topics	Pages
1	Abduvosid Omonboyev Shavkatovich UCHICHI RENESSANS - ZAMONAVIY VA SIFATLI TA'LIM	4-9
2	Rayimjonov Ismoiljon Xoshimjon o'g'li Abdumatov Alisher Axmatkulovich Abdualimova Zilola Mamatkarimovna FARG'ONA VODIYSIDA QADIMGI SHAHARSOZLIK MADANIYATINI O'ZIGA XOS RIVOJLANISHIGA OID AYRIM MULOHAZALAR	10-16
3	Axmedov Baxtiyor Shodiyorovich HARBIY TA'LIM MUASSASALARIDA IJTIMOY- MA'NAVIY MUHITNI SOG'LOMLASHTIRISHDAGI SAMARALI TARG'IBOTDA OFITSER-O'QITUVCHI (KOMANDIR)LAR O'RNI VA ROLI	17-22
4	Jahongir Usmanov Xujaqulovich TEMURIYLAR DAVRI RENESSANSI	23-26
5	Rushana Muhammadova Dilshodjon qizi Gulshodaxon Pazildinova Po'latjon qizi ALISHER NAVOIYNING "HAYRAT UL-ABROR" DOSTONIDAGI HIKOYAT VA MAQOLATLARNING O'RGANILISHI	27-31
6	Zebinisobegim Omonova "LAYLI VA MAJNUN" ASARIDAGI RUHIY TALQINLAR	32-34
7	Махлиё Рахимова Акрамовна Дилшода Халилова Анвар кизи КУЗГИ БУҒДОЙНИ ОЗИҚЛАНТИРИШ ВА ҲОСИЛДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ	35-39
8	Bekzod Nishanaliyev Khayrulla ugli	40-47

ESLATMA!

"SCIENCE SHINE" xalqaro ilmiy jurnaliga kiritilgan ma'lumotlar va dalillarni haqqoniy va keltirilgan iqtiboslarni to'g'riligi hamda aniqligi uchun shaxsan mualliflar javobgardirlar!

NOTE!

The authors are personally responsible for the truthfulness of the information and evidence included in the international scientific journal "SCIENCE SHINE" and the correctness and accuracy of the quotations!

International scientific journal
SCIENCE SHINE

Issue 13
10. 05. 2024

©Jurnal hajmi: 426 bet.

©Farg'ona viloyati, O'zbekiston Respublikasi

©[http://science-shine. uz/](http://science-shine.uz/)